

Megjegyzések a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* avar vonatkozású fejezeteihez¹

JELEN ÍRÁS a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (a továbbiakban: *Conversio*) avar vonatkozású fejezeteihez kíván néhány megjegyzést fűzni. A *Conversio*, amelyről Lhotsky oly nagy elismeréssel szólott: „Die *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (ist) das Haupt- und Glanzstück der ruhm-vollen Salzburger Historiographie. ...eine merkwürdige und in ihrer Art schöne Schrift”,² egyebek mellett már csak azért is méltán tarthat igényt szélesebb körű érdeklődésre, mivel – Eugippius *Vita Sancti Severini*-je és Iordanes *Geticája* mellett – azon latin nyelvű források közé tartozik, amelyek a népvándorlás utáni és az Árpád honfoglalása előtti korból összefüggőbben szólnak a későbbi Magyarország területének történetéről. Avar vonatkozású fejezetei pedig azért érdemelnek figyelmet, mert „az írott forrásokból is ismert történelem folyamán első ízben az avar korban vált tartósan egybetartozó politikai alakulattá a Közép-Duna-medence nyugati és keleti fele ... Ilyen értelemben az avar kaganátus a későbbi Magyarország előfutára volt.”³ A *Conversio* jelen fejezetei az avar kaganátus felbomlásának történetét és az avar népesség további sorsát adják elő – némiképp tendenciózus beállításban. Következzék itt néhány vázlatos megjegyzés a *Conversio* keletkezésének köréről és szerzőjéről, valamint megírásának céljáról.⁴

¹ Itt kívánok hálás köszönetet mondani Szádeczky-Kardoss Samu professzor úrnak e munka elkészítéséhez nyújtott segítő tanácsaiért és javaslataiért.

² LHOTSKY, A.: *Quellenkunde zur mitttelalterlichen Geschichte Österreichs*. Graz-Köln 1963. (a továbbiakban: LHOTSKY 1963.) 155.

³ SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*. Budapest 1998. (a továbbiakban: SZÁDECZKY-KARDOSS 1998.) 9.

⁴ Az itt közölt részletek fordításának alapjául a következő kiadás szolgált LOSEK, FRITZ: *Die *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*. MGH Studien und Texte Bd. 15. Hannover 1997. (a továbbiakban: LOSEK 1997.); Két részlet fordítását Szádeczky-Kardoss Samu forrásgyűjteményéből átvettem,

A mű datálására vonatkozóan az irodalomban mind a 870-es, mind a 871-es évszám előfordul, számos szerző nem is kívánt e kérdésben állást foglalni.⁵ Wattenbach⁶ és Kos⁷ a művet 871-re datálta, Wolfram 1979-es kiadásában a *Conversio* tizennegyedik fejezetének vonatkozó mondata⁸ alapján hasonlóképpen 871-et fogadta el keletkezési évként.⁹ 1995-ös monográfiájában azonban módosította álláspontját, és a középkori számítási módot vette alapul, mely szerint a szövegben megjelölt esztendő is hozzászámítandó az eltelt évekhez, s ennek alapján a 870-es megírási év mellett állapodott meg.¹⁰ Kiadásában Losek is ezen állásponthoz csatlakozott.¹¹

A szerző kilétére csak a mű néhány utalásából kísérelhetünk meg következtetéseket levonni, ám teljes bizonyossággal nem tudjuk azonosítani. Wolfram azt valószínűsíti, hogy az *auctor* maga Adalwinus érsek lehetett, ám megfogalmazása felettébb óvatos: „...lassen diese Annahme nicht für ganz unmöglich erscheinen”.¹² Nagy valószínűséggel megállapítható ugyanakkor egy, az ötödik fejezetben olvasható első személyű megfogalmazásból a szerző salzburgi, illetve bajor illetősége.¹³ Adalwinus érsek szerzőségét a következők

ezek a következő kiadáson alapulnak: WOLFRAM, HERWIG: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weissbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantien und Pannonien*. Wien-Köln-Graz 1979. (a továbbiakban: WOLFRAM 1979.); A *Conversio* legújabb magyar fordítását lásd NÓTÁRI TAMÁS: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Aetas 2000/3. 93–111. (a továbbiakban: NÓTÁRI 2000.)

⁵ Így például LHOTSKY 1963. 156.; WATTENBACH, WILHELM-LEVISON, WILHELM: *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*. (a továbbiakban: WATTENBACH-LEVISON) In: *Vorzeit und Karolinger*. Heft 6. Bearb.: Löwe, Heinrich. 1990. 817.

⁶ WATTENBACH, W.: *Die Conversio Bagoariorum et carantanorum libellus*. MGH SS. 11. 1854. 1.

⁷ KOS, MILKO: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Laibach 1936. 13., 105.

⁸ *Conversio* 14. „A tempore igitur, quo dato et praecepto domini Karoli imperatoris orientalis Pannoniae populus a Iuvavensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni LXXV...”

⁹ WOLFRAM 1979. 15., 141.

¹⁰ WOLFRAM, HERWIG: *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichte. Ergänzungsband 31 (1995) (a továbbiakban: WOLFRAM 1995.) 193.

¹¹ LOSEK 1997. 6.

¹² WOLFRAM 1995. 197.

¹³ *Conversio* 5. „...orta seditione, quod carmula dicimus.” Vö. *Lex Baiuvariorum* 2.3. „Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuuarüi carmulum dicunt.”

támaszthatják alá: egy további első személyű fogalmazás közvetlenül Adalwinus megnevezését követi, elképzelhető tehát, hogy a szerző saját magát nevezte meg.¹⁴ Hasonlóképp megfontolás tárgyává tehető azon tény, hogy a *Conversio* szövegében csupán két személy *epitheton*jaként szerepel a *piissimus* jelző, ezek pedig Adalwinus¹⁵ és Német Lajos,¹⁶ esetlegesen tehát a mű szerzője és címzettje.¹⁷

A *Conversio* megírására a salzburgi érsekség Metóddal történt éles összeköttetése adott okot,¹⁸ és Adalwinus érsek e művel kívánta igazolni, illetve igazoltatni Salzburgnak a Karantániában és Pannonia Inferiorban folytatott missziós munkájának és ebből eredő *iurisdiction*jának jogos voltát. Cirill és Metód morvaországi és pannóniai területen kifejtett térítő tevékenységét ugyan mind I. Miklós, mind pedig II. Adorján pápa támogatta, azonban Salzburg ezáltal fenyegetve látta e területek feletti joghatóságát. Cirill 869-ben bekövetkezett halála után Metód mint Sirmium érseke visszatért a szlávok közé, ám a bajor püspökök 870 őszén Regensburgban zsinati ítélet előtt állították, elítélése után pedig két és fél esztendőre fogságra vetették. Metód csak II. Adorján pápa határozott *intervenció*jának köszönhetően nyerte vissza szabadságát. A *Conversio*-címzettje, amint már említettem, feltehetően Német Lajos, aki számára a szerző a salzburgi joghatóság megszakítás nélküli hetvenöt évét kívánta igazolni. Minthogy azonban Adalwinus, ellentétben a regensburgi és a passai püspökkel, nem lépett fel közvetlenül olyan élesen Metóddal szemben, a mű hangvétele meglepően nyugodt és tárgyilagosnak tűnő, hiszen Metódot pusztán filozófusnak titulálja, ami a világosan megmutatkozó negatív felhang ellenére sem minősíthető túlságosan súlyos becsü-

¹⁴ *Conversio* 9. „...et adhuc ipse Adalwinus archiepiscopus per semetipsum regere studet illam gentem in nomine Domini, sicut iam multis in illis regionibus claret locis.” *Conversio* 10. „Enumeratis itaque episcopis Iuvavensium conamur, prout veracius in chronicis imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum scriptum repperimus, scire volentibus manifestare.”

¹⁵ *Conversio* 9. „...anno nativitatis Domini DCCCXXI Adalrammus piissimus doctor sedem Iuvavensem suscepit regendam.”

¹⁶ „Pervenit ergo ad notitiam Hludowici piissimi regis, quod Priwina benivolus fuit erga Dei servitium et suum.”

¹⁷ LOSEK 1997. 6.

¹⁸ A történeti háttér ismertetését és a vonatkozó szakirodalmat lásd WOLFRAM 1995. 193.; KOSZTOLNYIK ZOLTÁN: Róma és a területi egyház küzdelme a Közép Duna-medencében a 9. század folyamán. *Aetas* 1997. 2–3. 212–213.

letsértésnek. Céljának megfelelően a *Conversio* bizonyos esetekben igen tendenciózusan állítja be az eseményeket. Így például a Pannonia Inferiorra vonatkozóan hangoztatott jogigény nem igazolható, ugyanis még Karantániát a 8. században három pápai határozat is Salzburg missziós tevékenységének ismerte el, és ezen igényt Nagy Károly 811-es döntése is megerősítette Karantánia Drávától északra fekvő vidékére, addig Pannóniát illetően a Salzburgi Érsekség Rómától semmiféle engedélyt nem kapott *iurisdictio* gyakorlására.¹⁹

A következőkben lássuk a *Conversio* avar vonatkozású részleteit:

Conversio 3. „Eddig feljegyeztetett, hogyan lettek a bajorok kereszténnyé, és összeíratott a salzburgi szék püspökeinek és apátjainak listája. Most hozzá kell tenni, hogyan nyertek tanítást a szent hitben, és lettek kereszténnyé a szlávok, akiket karantánoknak neveznek, és ezek szomszédai,²⁰ s hogyan űzték ki a hunok a rómaiakat, a gótokat és a gepidákat Alsó-Pannóniából,²¹ és birtokolták azt, mígnem a frankok és a bajorok a karantánokkal együtt²² állandó háborúban szorongatván legyőzték őket. Azokat pedig, akik felveték hitüket, és elfogadták a keresztséget, a királyok adófizetőivé tették, és a földet, amelyen ott maradván laknak, a királynak fizetett adó fejében egészen a mai napig birtokolják.”²³

A *Conversio* ezen fejezete nem állítja azt, hogy az avarokat mindenestül elűzték volna korábbi szálláshelyeikről, ehelyett azokat, akik hajlandónak mutatkoztak arra, hogy felvegyék a keresztény hitet, a frank uralkodók adófizetőivé, *tributarius*aivá tették. A *tributarii* kifejezést első látásra vonatkozathatnánk az avar főméltóságokra, az általuk fizetett *tributum*ot pedig a már korábban is általuk nyújtott ajándékokkal azonosíthatnánk. Meg kell gon-

¹⁹ NÓTÁRI 2000. 94.

²⁰ A karantánok salzburgi *iurisdictio* alá tartozása sohasem volt kétséges, a vita tárgyát a karantánok szomszédságában fekvő Pannonia Inferior képezte, ugyanis a pápai hatalom meg volt győződve arról, hogy jogigénye még a római korra nyúlik vissza, éppen ezért – *patrimonium Petri* lévén – nem évülhet el, a salzburgi vezetés ezzel szemben úgy vélte, hogy a Pannonia feletti uralom gyakorlásának megváltoztával a joghatóság is az új urakat illeti.

²¹ A kiűzött rómaiaknak a gótokkal és a gepidákkal való együttes említése utalni kíván a kontinuitás hiányára.

²² A „*Bawari cum Quarantanis*” kitétel azt akarja jelezni, hogy a karantánok is részt vettek Avaria elfoglalásában, s így az ott elfoglalt népek hozzájuk is tartoznak, amiből egyértelműen következik, hogy a salzburgi joghatóság a karantánokkal együtt azok szomszédaira is kiterjed.

²³ NÓTÁRI 2000. 98–99.

dolnunk ugyanakkor, hogy utoljára a 822-es birodalmi gyűlésen jelennek meg avar küldöttek, tehát nagyjából eddig az időpontig számolhatunk egy alávetett, ám bizonyos szempontokból mégis önálló avar vazallusállam fennállásával.²⁴ Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a *tributarius* kifejezés a korabeli oklevelek szóhasználatával²⁵ összecsengően azon nem szabad állású lakosokat jelöli, akik bizonyos szolgáltatásokat kötelesek teljesíteni – természetben vagy pénzben – a *fiscus dominicus*nak, és a földterülettel együtt, amelyen élnek, akár el is ajándékozhatók. Tehát azon szabad állapotú avarok helyzetében, akik saját népükből való – ám a frank uralkodótól függő – vezetők alatt éltek, e vezetők letűnése után mind társadalmilag, mind gazdaságilag jelentős süllyedés következett be.²⁶ Helyzetükben bekövetkező hanyatlás ellenére nem lehet kétségbe vonni az avar népesség jelenlétét a 9. századi Kárpát-medencében, amit mind Regino,²⁷ mind pedig Constantinus Porphyrogenitus²⁸ említ. Sajátos módon Pohl nem említi a *Conversio* e szöveghelyét monográfiája meglehetősen tendenciózus *Wohin verschwanden die Awaren?* című fejezetében,²⁹ ezzel szemben átveszi a Wolfram által is némiképp kényszeredetten idézett, kétes forrásértékű ószláv közmondást: „Sie verschwanden wie der Obor, der weder Sippen noch Nachkommenschaft hat”.³⁰

Conversio 6. „(Hasonlóképpen összefoglalást kell adni az avarokról is.)³¹ A régi időkben ugyanis a rómaiak uralkodtak a Dunától délre Alsó-Pannó-

²⁴ WOLFRAM 1979. 72.; WOLFRAM 1995. 276.

²⁵ Vö. MGH DDLdD 42. 56.81., 118. DDArn. 69.104., 96.141.

²⁶ DEÉR, JOSEPH: Karl der Grosse und der Untergang des Awarenreiches. In: Karl der Grosse. Hrsg.: W. Braunsfels. Düsseldorf 1966. I. 719–791. (a továbbiakban: DEÉR 1966.) 782.

²⁷ Ehhez bővebben lásd SZÁDECZKY–KARDOSS SAMU: Még egyszer Regino és a korabeli magyarság. In: Az Alföld a 9. században. Szeged 1993. 227–228.; Uő.: Histoire des Avars et leur héritage en Europe. In: Les Hongrois et l'Europe – Conquête et intégration. Paris–Szeged 1999. 168.; KRISTÓ GYULA: Regino és a magyar honfoglalás. In: Studia varia. Tanulmányok Szádeczky–Kardoss Samu nyolcvanadik születésnapjára. Szeged 1998. 89–90.

²⁸ DAI 30. 67–71. Ehhez bővebben lásd OLAJOS TERÉZ: A 9. századi avar történelem görög forrásai. In: A honfoglalás írott forrásai. Budapest 1996. 100.

²⁹ POHL, WALTER: Die Awarenkriege Karls des Grossen (788–803). Wies 1998. (a továbbiakban: POHL 1988.) 323–324.

³⁰ WOLFRAM 1979. 73.; POHL 1988. 323.

³¹ „Item anazephaleos de Avaris.” Az „anazephaleos” a *Conversio* talán legfeltűnőbb kifejezése. Wolfram a görög anakephalaiós adverbium latinizált alakjának tartja, ezzel szemben Losek meggyőzően bizonyítja a források alapján, hogy az anakephalaiós Wolfram által

nia³² tájain és körülötte a szomszédos területeken, s ott maguk a saját védelmükre várakat és erődítményeket emeltek és sok más építményt, amint azt máig láthatni. Még a gótokat és a gepidákat is uralmuk alá hajtották. Ám az Úr születése utáni 377. évet követően és utóbb a Dunától északra fekvő pusztaságok lakói, a hunok³³ elhagyták szállásaikat, és átkelven a Dunán kiűzték a rómaiakat, a gótokat és a gepidákat.³⁴ A gepidák közül azonban egyesek máig is ott élnek.³⁵ Aztán pedig miután a hunokat onnan kiűzték, a szlávok jöttek, és kezdték a Duna azon vidékein lévő különböző területeket benépesíteni. Most azonban arról kell beszámolnunk,³⁶ hogyan történt onnan a hunok kiűzése, hogyan kezdtek a szlávok betelepülni, és hogyan csatlakozott Pannónia azon része a salzburgi egyházmegyéhez.³⁷

Károly császár tehát az Úr születésének 796. esztendejében³⁸ Erich gróft s vele igen nagy létszámú seregét arra utasította, hogy űzzék el a hunokat. Ezek szinte semmi ellenállást nem tanúsítottak, és az említett gróf közbejöt-

megjelölt alakja anakephalaitikós volna. Szerinte a görög anakephalaiósis egy substantivumával van dolgunk, amelynek használata során egyes auctorok az -osis-ról a jóval egyszerűbb -os/-us declinatióra tértek át. A kérdéskörhöz általánosabban lásd PRINZ, O.: Zum Einfluss des Griechischen auf den Wortschatz des Mittellateins. In: Festschrift B. Bischoff. Hrsg.: V. J. Authenrietti-F. Brunhölzl 1971. 9–10.

³² A *Conversio* a római (Diocletianus előtti) Pannonia Superior – Inferior elnevezéspárt éleszti fel, aminek kapcsán azonban nem szabad azoknak pontos, Hadrianus által meghúzott határaitra gondolni.

³³ Az avaroknak a hunokkal való azonosítása lehetőséget ad a szerzőnek arra, hogy Pannónia területét 377-től 803-ig áttekintse.

³⁴ Vö. Orosius, *Historiae adversus paganos* 7.33.9. „Tertio decimo ... anno imperii Valentis gens Hunorum, diu inaccessis seclusa montibus, exarsit in Gothos eosque ... ab antiquis sedibus expulit.”

³⁵ A gepida maradványpességhhez lásd LAKATOS, PÁL: Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden. Szeged 1973. 115–116. (Wolfram is megkülönböztetett elismeréssel „ausgezeichnete Zusammenstellung”-nak nevezi Lakatos munkáját, vö. WOLFRAM 1979. 105. 20. jegyzet.)

³⁶ Az első személyben való fogalmazás annyiban lehet árulkodó a szerző kilétét illetően, hogy itt jelenik meg először *expressis verbis* a mű megírásának a célja, nevezetesen a salzburgi érsekség jogigénye a pannóniai területekre.

³⁷ NOTÁRI 2000. 102–103.

³⁸ Nagy Károly az itt elbeszélt események idején még természetesen nem nevezhető császárnak, anakronisztikus az avarországi expedíció datálása is, ez már 795-ben lezajlott, nem pedig 796-ban, amint a *Conversio* említi.

tével Károly császár fennhatósága alá helyezkedtek.³⁹ Ugyanabban az évben elküldötte Károly fiát, Pippint nagy hadsereggel Huniába (Avarországba).⁴⁰ Ő elment egészen az ottaniak ama híres hely(ség)éhez, amelynek az elnevezése Rinch (Ring). Ott összes fejedelmeik ismét hódoltak ez alkalommal Pippinnek.⁴¹ Az utóbbi amonnan (a Ringből) visszatért. S addig (szóló hattyúval), míg apja, Károly császár személyesen meg nem jelenik, Arnra, a salzburgiak püspökére bízta Alsó- (Inferior) Pannóniának a Balaton tava körüli részét a Rába nevű folyó túloldalán egészen a Dráva folyóig és a Drávának a Dunába torkollásáig, ameddig a hatalmában állott, rábízta azzal, hogy a nép körében, amely a hunokból és a szlávokból azokon a részeken fennmaradt, a keresztény hitoktatásról és az egyházi szolgálat ellátásáról gondoskodjék. Utóbb a 803-as esztendőben Károly császár Bajorországba jött, s október hónapban Salzburgba érkezett,⁴² ott számos hívének a jelenlétében fiának előbb elmondott engedélyezését megismételve megerősítette és örök időkre megváltoztathatatlanak⁴³ nyilvánította.”⁴⁴

Conversio 10. „...Miután tehát Károly császár a hunokat kiűzván a püspöki méltóságot a salzburgi egyház vezetőire, nevezetesen Arn érsekre és örököseire ruházta, hogy azt mindörökre megtartsák és gyakorolják, szláv és

³⁹ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 286., 304.

⁴⁰ Vö. *Annales Laureshamenses* a. 796. „In ipso aestate transmisit rex Carolus Pippinum filium suum cum suis, quos in Italia secum habebat, et Paioarios cum aliqua parte Alamaniae in finibus Avarorum.”

⁴¹ Vö. *Annales Laureshamenses* a. 796. „(Pippinus) transito Danuvio cum exercitu suo pervenit ad locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consueverant, quem et in nostra lingua Hringe nominant.” *Annales Maximiniani* a. 796. „Dominus Pippinus rex ad locum celebre Hunorum, qui hrinc vocatur, pervenit et ibi ordinavit secundum iussuonem domini Caroli patris sui. *Annales Iuvavenses maximi* a. 796. Huni se reddiderunt Pippino filio Karoli.”

⁴² Vö. *Annales Iuvavenses maximi* a. 803. „Karolus imperator Bavoriam venit.” *Annales Iuvavenses maiores* a. 803. „Carolus imperator in Bagoaria mense augusto, in Iuvavense civitate mense Octobri.” *Annales Emmerammi maiores* a. 803. „Carolus ad Salzburg monasterium fuit.”

⁴³ A *Conversio* szerzője itt is nyilvánvalóan anakronisztikusan és tendenciózusan adja elő az eseményeket, ugyanis a térítés csupán a Rábától nyugatra eső területeket foglalhatta magába. Nagy Károly korában még semmiképpen sem lehet egy Pannonia Inferior egyházmegyről beszélni, továbbá elhallgatja az Aquileiai Patriarkátus szerepét az avar térítésben.

⁴⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 293., 304.

bajor népek kezdték e területet benépesíteni és ott sokasodni, ahonnan a hunok kiűzettek.”⁴⁵

A Nagy Károly és III. Tassziló közötti konfliktus 787-re eljutott a csúcspontra, és Tassziló kénytelen volt magát a frank uralkodónak alávetni. 788-ban bekövetkezett letevésekor vádpontként merült fel a bajor herceg ellen, hogy 787-ben szövetséget kötött a kagánnal, s felette valószínű, hogy e híradást nem minősíthetjük kizárólagosan a frank propaganda koholmányának,⁴⁶ amint ezt a III. Tassziló letevését követő avar reakcióból is láthatjuk. Az avarok ugyanis nemcsak az immáron Karoling uralom alá került Bajorország ellen intéztek támadást, hanem a szintén karoling Friaul ellen is, tehát nem csupán a bajor herceg, hanem a langobárd Desiderius, Liutperga hercegnő apjának bosszulóiként is felléptek, amire feltehetően a Tasszilóval kötött vég- és dacsövetség is kötelezte őket.⁴⁷ Támadásukat azonban Nagy Károly visszaverte.⁴⁸ Az avarok ugyan megkíséreltek Nagy Károllyal tárgyalásokat folytatni, hogy az ismerje el birodalmuk nyugati határát, e tárgyalások azonban nem vezettek eredményre.⁴⁹ Ezt követően 791 szeptemberében az alemann, bajor, fríz, szász és szláv csapatokat magába foglaló frank had-

⁴⁵ NÓTÁRI 2000. 106.

⁴⁶ Kizárólag a frankok által koholt vádpontnak tartja Reindel. REINDEL, K.: Die staatsrechtliche Stellung des Ostlandes im frühmittelalterlichen Bayern. Mitteilungen des oberösterreichischen Landesarchivs 7 (1960) 138–139.

⁴⁷ DEÉR 1966. 756.

⁴⁸ *Annales regni Francorum* a. 788. „Idem similiter et alia pugna commissa est inter Avaros ... et Francis, qui in Italia commanere videntur, opitulante Domino victoriam obtinuerunt Franci, et Avari cum contumelia reversi sunt, fuga lapsi sine victoria. Tertia pugna commissa est inter Baioarios et Avaros in campo Ibose, et fuerunt ibi missi domini regis Caroli Grahamannus et Audaccrus cum aliquibus Francis, Domino auxiliante victoria fuit Francorum seu Baioariorum. Et ista omnia supradictus dux Tassilo seu malivola uxor eius, Liutberga Deo odibilis per fraudem consiliaverunt. Quarta pugna fuit commissa ab Avaris, qui voluerunt vindictam peragere contra Baioarios. Ibi similiter fuerunt missi domini regis Caroli et Domino protegente victoria christianorum aderat. Avari fugam tum liberare curavit.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 274.; WOLFRAM 1987. 253–254.

⁴⁹ *Annales qui dicuntur Einhardi* a. 790. „Hoc anno nullum iter exercitale a rege factum, sed in Wormacia residens legatos Hunorum et audivit et suos vicissim ad eorum principes misit. Agebatur inter eos de confiniis regnorum suorum, quibus in locis esse deberent. Haec contentio atque exercitatio belli, quod postea cum Hunis gestum est, seminarium et origo fuit.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 277.; WOLFRAM 1987. 254.

sereg útnak indult Regensburgból az Avaricum felé.⁵⁰ A frankok, akikkel az avarok nem akartak fegyveresen megütközni, különösebb ellenállás nélkül eljutottak a Rábáig, innen azonban a résztvevőket és a lovakat egyaránt megtizedelő járvány miatt kénytelenek voltak visszavonulni,⁵¹ egyedül a Pippin által délnyugatról intézett támadás volt igazán sikeresnek mondható.⁵² Ezt követően az avarok között belháború lángolt fel, amelynek során mind a kagánt, mind pedig a jugurrt megölték,⁵³ 795-ben – Erik friauli őrgróf utasítására – Vojnomir, majd Pippin betört a Ringbe, és kifosztotta azt.⁵⁴ 796-ban a tundun és kísérete Aachenben Nagy Károly elé járult, és megkeresztelkedett.⁵⁵ Az új kagán tehát kénytelen volt magát a frank uralomnak alávetni, ám minden várakozás ellenére nem köszöntöttek be nyugodt idők az Avaricumban, egyrészt a 797-es, 799-es és 802-es a tundun által vezetett partikuláris

⁵⁰ Bővebben lásd POHL 1988.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1988.279.; WOLFRAM 1987. 255–257.

⁵¹ *Annales qui dicuntur Einhardi* a. 791. „Facta est haec expeditio sine omni rerum incommodo, praeter quod in illo, quem rex ducēbat, exercitu tanta equorum lues exorta est, ut vix decima pars de tot militibus equorum remanisse dicatur.” Vö. POHL 1988. 317.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1988. 279.; WOLFRAM 1987. 257.

⁵² *Annales Laureshamenses* a. 791. „Sed et ille tunc eius exercitus quem Pippinus filius eius de Italia transmisit, ipse introivit in Illyricum et inde in Pannonia, et fecerunt ibi similiter, vastantes et incedentes terram illam, sicut rex fecit cum exercitu suo ubi ipse erat.” Vö. POHL 1988. 316.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1988. 280.; WOLFRAM 1987. 265.

⁵³ *Annales regni Francorum* a. 796. „...civili bello fatigatis inter se principibus ... chagan sive iuguro intestina clade addictis et a suis occisis...” Vö. POHL 1988. 317–318.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1988. 286.; WOLFRAM 1987. 257.

⁵⁴ *Annales regni Francorum* a. 791. „Sed et Heiricus dux Foroiulensis missis hominibus suis cum Wonomyro Sclavo in Pannonias hringum gentis Avarorum longis retro temporibus quietum ... spoliavit ... thesaurum priscorum regum multa seculorum prolixitate collectum donimo regi Carolo ad Aquis palatium misit ... Pippinum regem Italiae in Pannonias cum exercitu misso. Cuius legationes ad eum in eadem Saxonia venerunt, una quae dixit occurrisset ei Khagan cum ceteris optimatibus, quem sibi Avars post interfectionem priorum constituerunt, altera quae dixit Pippino cum exercitu suo in hringo sedere.” Vö. POHL 1988. 319–320.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1988. 286–287.; WOLFRAM 1987. 258.

⁵⁵ *Annales qui dicuntur Einhardi* a. 796. „Tundun etiam ille, de quo superius mentio facta est, fidem dictis suis adhibens ibidem ad regem venit ibique cum omnibus qui secum venerant, baptizatus ac remuneratus post datum servandae fidei sacramentum domum rediit, sed in promissa fidelitate diu manere noluit nec multo post perfidiae suae poenas dedit.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1988. 288.

önállósodási kísérletek,⁵⁶ másrészt pedig az avarok és szlávok közötti összefüggések miatt.⁵⁷ Utóbb 805 tavasza táján a szlávok által zaklatott avarok Theodor kapkán vezetésével kérelmezték Nagy Károlytól, hogy Szombat-hely és a Duna közé települhessenek.⁵⁸ A kapkán halála után Ábrahám kagán kereste fel a császárt, és a kagáni méltóság megújítását kérte tőle, amit a császár meg is adott neki,⁵⁹ úgy vélte ugyanis, hogy az avarság egységbe kovácsolásával elősegítheti az avar-szláv viszony rendezését, ami azonban csak 811-ben, frank fegyveres beavatkozásra konszolidálódott.⁶⁰

Nem tűnik érdektelennek megvizsgálni Nagy Károly avarok elleni hadjáratainak motivációját.⁶¹ Ennek során először az eseményekkel nagyjából egy időben keletkezett forrásokat érdemes szemügyre venni:⁶² a hadjárat előkészületeinek előadása során a hivatalos propaganda a fegyveres fellépés okául az avaroknak az egyházzal és a keresztény néppel szemben tanúsított elviselhetetlen gonosz viselkedését adja meg, amelyért igazságos elégtételt

⁵⁶ Vö. POHL 1988. 321.; WOLFRAM 1987. 293.

⁵⁷ DEÉR 1966. 772–773.

⁵⁸ *Annales regni Francorum* a. 805. „Non multo post capcanus, princeps Hunorum, propter necessitatem populi sui imperatorem adiit, postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnutum, quia propter infestationem Sclavorum in prioribus sedibus esse non poterant. Quem imperator benigne suscepit erat enim capcanus christianus nomine Theodorus et precibus eius adnuens muneribus donatum redire permisit.” Vö. POHL 1988. 302–304.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 306.; WOLFRAM 1987. 259.

⁵⁹ *Annales regni Francorum* a. 805. „Et misit caganus unum de optimatibus suis, petens sibi honorem antiquum, quem caganus apud hunos habere solebat. Cuius precibus imperator adsensum praeiuit et summam totius regni iuxta priscum eorum ritum caganum habere praecepit.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 307.

⁶⁰ *Annales regni Francorum* a. 811. „Imperator in tres partes regni sui totidem exercitus misit ... alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas ... fuerunt etiam Aquis adventum eius expectantes, qui de Pannonia venerunt, canizauci princeps Avarum et tudun et alii primores ad duces Sclavorum circa Danubium habitantium, qui a ducibus copiarum, quae in Pannoniam missae fuerunt, ad praesentiam principis iussi venerunt.” Vö. POHL 1988. 323.; WOLFRAM 1987. 216.

⁶¹ DEÉR 1966. 726.

⁶² Az eseményekkel egy időben keletkeztek az *Annales regni Francorum*. Vö. WATTENBACH-LEVISON Heft 2. 245.

kapni követség útján nem tudtak.⁶³ Ennek megfelelően, mikor az Enns folyóhoz értek, három napon át litániákat rendeztek, miséket celebráltak, és Isten vigaszát igyekeztek elnyerni, hogy a hadsereg épsége, a győzelem és az avarokon való bosszúállás legyen osztályrészük.⁶⁴ Az avarokat pedig, amikor a frank hadsereget megpillantották, az Úr akaratából rémület szállta meg.⁶⁵ Ezzel összecseng a korábbi leírások között számon tartott és az avarok elleni hadjáratról önálló híradásokat tartalmazó⁶⁶ *Annales Laurehamenses* ószövet-ségi fordulatot idéző⁶⁷ megfogalmazása: „Az Úr rémületet keltett bennük⁶⁸ az ő⁶⁹ megpillantásakor.”⁷⁰ Az *Annales Mettenses priores*, amely a császári udvarban keletkezett 805 táján⁷¹ az *Annales regni Francorum* anyagát veszi ugyan alapul, előadásmódja azonban annál jóval patetikusabb,⁷² hasonlóképpen a langobárd eredetű *Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica*: „Ők⁷³ régtől fogva sok gonoszságot műveltek. Isten szentélyeit, kolostorait, megszentelt arany-, ezüst- és cserépedényeit elpusztították. A szentséges oltár szentelt terítőjét bemocskolták. A gonosz szellem sugallatára hallgatva a pap és az

⁶³ *Annales regni Francorum* a. 791. „...propter nimiam malitiam et intolerabilem, quam fecerunt Avari contra sanctam ecclesiam vel populum christianum, unde iustitias per missos impetrare non valuerunt...” vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 278.

⁶⁴ *Annales regni Francorum* a. 791 „...Dei solatium postulaverunt pro salute exercitus et adiutorio Domini nostri Iesu Christi et pro victoria et vinbdicta super Avaros.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 278.

⁶⁵ *Annales regni Francorum* a. 791 „...a Domino eis terror pervenit.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 279.

⁶⁶ FICHTEAUS, HEINRICH: Karl der Grosse und das Kaisertum. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 61 (1953) 287–317.

⁶⁷ Iudices 4.15.

⁶⁸ Ti. az avarokban.

⁶⁹ Ti. Nagy Károly.

⁷⁰ *Annales Laurehamenses* a. 791. „Et terruit eos Dominus in conspectu suo.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 280.

⁷¹ HOFFMANN, HEINRICH: Untersuchungen zur karolingischen Annalistik. Bonner Historische Forschungen 10. Bonn 1958. 42–53.

⁷² *Annales Mettenses priores* a. 791 „...ut iniuriam, quam perpetraverunt Avari in populum christianum, cum Dei auxilio ulcisceretur, nam saepe legatos suos pro eodem negotio in illas partes direxit, sed iustitiam de iniquitate, quam commiserant Avari, impetrare non potuit.”

⁷³ Ti. az avarok.

apácák lenruháit asszonyaiknak adták.”⁷⁴ A 807 és 810 között keletkezett *Historia Langobardorum codicis Gothani* az avarok kincseinek elrablását azzal kívánja legitimálni, hogy ez csupán az avarok által elragadott szent edények visszaszerzése volt.⁷⁵ Világosan láthatjuk tehát, hogy az avarok elleni hadjáratot a hivatalos propaganda teljességgel az *augustinusi bellum iustum*⁷⁶ színében kívánta feltüntetni, mindenestül elhomályosítva annak politikai, illetve nem vallási indíttatását, amire csak a Birodalmi Évkönyvek későbbi átdolgozásai és Einhardus *Vita Karoli Magni*ja fognak fényt deríteni.⁷⁷ A jelek szerint ezen ideológiai magyarázat magától Nagy Károlytól ered. Feleségének, Fastadának az Enns melletti táborból 791 szeptember 7 után küldött levelében két fontosabb eseményről számol be: fiának, Pippinnek Itália irányából Pannónia felé irányuló hadműveletének sikeréről, valamint a táborban tartott vallási szertartásokról.⁷⁸ Elegendő a levélnek egy mondatát összevetni az *Annales regni Francorum* és az *Annales Mettenses priores* vonatkozó szöveghelyeivel, a fogalmazás hasonlósága egyértelművé teszi, hogy az avarok elleni hadjárat ideológiája magára az uralkodóra megy vissza.⁷⁹ Nagy Károly tehát

⁷⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 292.

⁷⁵ *Historia Langobardorum codicis Gothani* c. 9. „Illi, qui ab inicio malorum stirpe progeniti inimici ecclesiarum, persecutores christianorum semper fuerunt, per isto ... domino Pippino seu et patri suo solatium supra dicto Abari sunt evacuati et superati et sanctae ecclesiae defensatae ... et multa vasa sanctorum, quae illi crudeles et impii rapuerunt, per istum defensatorem ad propriam reversa.”

⁷⁶ Ehhez bővebben lásd ERDMANN, C.: *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Stuttgart 1935.

⁷⁷ DEÉR 1966. 728.

⁷⁸ Ehhez bővebben lásd BIEHL, L.: *Das liturgische Gebet für Kaiser und Reich*, Veröffentlichungen der Görres-Gesellschaft. Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, Heft 75. Paderborn 1937. 45–46.

⁷⁹ Carolus Magnus, Epist. 20. „Nos autem, Domino adiuvante, tribus diebus letanias fecimus ... Dei misericordiam deprecantes, ut nobis pacem et sanitatem atque vicoriam et prosperum iter tribuere dignetur.” *Annales regni Francorum* a. 791 „...ubi constituerunt laetanas faciendi per triduo missarumque sollemnia celebrandi, Dei solatium postulaverunt pro salute exercitus et adiutorio domini nostri Iesu Christi et pro victoria et vindicta super Avaros.” *Annales Mettenses priores* a. 791 „... ubi triduanum ieiunium cum letaniis et missarum sollemniis celebrare precepit, Deum humiliter postulantes, ut suum exercitum in illo itinere cum pace dimisisset.”

a *defensor ecclesiae* egész középkoron átívelő uralkodói szerepében lép fel.⁸⁰ Hasonlóképpen ír Alcuin is 796-ban a Ring második kifosztása után III. Leó pápának az avarok gaztetteiről.⁸¹ Nagy Károly 796-ban egy fegyverövet és egy hun kardot küldött ajándékba Offának, Mercia királyának⁸² mint az avar hatalom két jelképét, amelyeket az isteni jószág adott kezére.⁸³ Ettől, az avar hadjáratokkal kortárs ábrázolásmódtól jelentősen eltér a nem sokkal későbbi források tanúsága, amelyen a háborúk politikai, territoriális és materiális okaira helyezi a hangsúlyt, a vallási, térítői aspektust mindenestül háttérbe szorítva.⁸⁴ Az avarokról az előbbi forrásokban festett felette negatív kép pedig semmiképpen nem a frankok korabeli közvetlen tapasztalatain alapul, sokkal inkább bizonyos irodalmi toposzokon, amelyeket a hivatalos propaganda nagy előszeretettel alkalmazott saját céljaira. Ennek tökéletesen megfelelt Paulus Diaconus *Historia Langobardorum*a, vagy akár Fredegár Krónikája, amely művek bizonyosan ismertek voltak Nagy Károly udvarában. E források azon archaizáló tendenciája igen kedvezőtlen fényt vet az avarokra azáltal, hogy őket a hunokkal azonosítja. Azon sajtóságot viszont, amelyeket ezen források az avaroknak tulajdonítanak, megállják ugyan a helyüket a 626 előtti avarság jellemzése során, a 8. század avarságához azonban már semmi közük sincsen.⁸⁵

⁸⁰ Az uralkodó mint *defensor ecclesiae* eszméjéhez bővebben lásd HIRSCH, H.: Der mittelalterliche Kaisergedanke in den liturgischen Gebeten. In: Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der deutschen Ostpolitik des Mittelalters. Hrsg.: H. Beumann. Wege der Forschung 70. Darmstadt 1963. 22–46.; EWIG, E.: Zum christlichen Königsgedanken des Mittelalters. In: Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen. Hrsg.: v. Thomas Mayer. 1956. 7–73.; KIRCHBERG, J.: Kaiseridee und Mission unter den Sachsenkaisern und den ersten Saliern von Otto I. bis Heinrich III. Historische Studien 259. Berlin 1934.

⁸¹ Carolus Magnus = Alcuin, Epist. 93. „Nostrum est secundum auxilium divinae pietatis sanctam undique ecclesiam ab incursu paganorum et ab infidelium devastatione armis defendere foris, et intus catholicae fidei agitatione munire.”

⁸² Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 287.

⁸³ Carolus Magnus, Epist. = Alcuin, Epist. 100. „...unum balteum et unum gladium Hunicum...quatenus ubique in populo christiano divina praedecetur clementiae nomen domini nostri Iesu Christi glorificetur in aeternum.”

⁸⁴ DEÉR 1966. 731.

⁸⁵ DEÉR 1966. 757.

A hivatalos propaganda – nevezetesen a kereszténység létét fenyegető avar veszedelemről szóló híradás – hamis voltát mutatja azon tény is, hogy amennyiben Nagy Károly egy valóban oly veszedelmes ellenséggel vívott volna élethalál harcot, mint ahogy ezt beállítani igyekezett, úgy a felettük aratott győzelem után feltehetően kiirtotta és megsemmisítette volna az avarságot, hogy írmagja se maradjon, ami a későantikvitás és koraközépkor meglehetősen szűkre szabott emberiségfogalmát ismerve nem is lett volna igazán meglepő.⁸⁶ Az uralkodó az avarok integrálásához jóval enyhébb és humánusabb eszközökkel élt, mint a szászok esetében, akikkel szemben több esetben alkalmazott tömeges kivégzést és csonkító büntetéseket. A lakosság köréből ejtett foglyokat⁸⁷ általában sértetlenül elbocsátották, az emberséges bánásmóddal is növelvén a későbbi térítés esélyeit, ami feltehetően Alcuin jótékony – a *Fiat indulgentia et remissio*.⁸⁸ jelszávaiban összefoglalható – befolyásának is volt betudható.⁸⁹

A missziós feladatokat megtárgyalandó 796-ban Pippin táborában helyi zsinatot tartottak,⁹⁰ amelyen Paulinus aquilieai pátriárka és Arn⁹¹ salzburgi püspök is részt vettek. A Dunai zsinat fő tárgya az avarok megtérítésénél és megkeresztelésénél alkalmazandó módszerek voltak. Ennek során a követ-

⁸⁶ DEÉR 1966. 767.

⁸⁷ Annales Laureshamenses a. 791. „...et captivos, viros, et mulieres et parvulos, innumera-bilem multitudinem exinde ducebat...”

⁸⁸ Alcuin, Epist. 118.

⁸⁹ Alcuin igen hálásnak mutatkozik Pippin eredményes közbenjárásáért, amellyel Nagy Károlynál a foglyok szabadon bocsátását elérte. Vö. Alcuin, Epist. 119.

⁹⁰ WOLFRAM 1987. 261.

⁹¹ Vö.: DEMMELBAUER, G.: Arno, der erste Erzbischof von Salzburg 798–821. (Dissertation) Wien 1950.; Arn(o) 740/1 táján született egy a gazdag és befolyásos Fagana-nemzetséggel közeli rokonságban álló családból. A Faganák által alapított iseni Szent Zénó kolostorban nevelkedett, apja, Haholt pedig Birtlbachnál alapított templomot. 765-be Freisingben diakónussá, majd 776-ban ugyanott pappá szentelték, 778-ban pedig belépett az elnoni Szent Amandus kolostorba, ahol Gisalbert apát halála után apáttá választották. Ekkortájt szövődött közte és Alcuin között egész életre szóló barátság. Virgilius püspök halála után, 785-ben feltehetően Nagy Károly tanácsára Tassziló Arnónak juttatta a salzburgi püspöki széket. 798-tól érsekként kormányozta egyházmegyéjét egészen 821 január 24-én bekövetkezett haláláig.

kező irányelvekről állapottak meg:⁹² a megkeresztelkedésnek minden esetben önkéntesnek kell lennie, az igehirdetőnek rábeszéléssel, és nem emberi félelem keltésével kell eredményt elérnie, tehát „a pokol rémes kínja keltsen félelmet, ne a véres kardél!” A papnak kell megítélnie, hogy mennyi idő, illetve milyen halasztás után lehet kiszolgáltatni a keresztség szentségét, e napok száma azonban nem lehet több negyvennél. A keresztség hagyományosan Húsvétkor és Pünkösdkor szolgáltatható ki, az adott kivételes körülmények között azonban felnőtteket bármely vasárnapon meg lehet keresztelni. A vasárnaptól csak halálos veszély fennforgása esetén szabad eltérni. Akiket már megkereszteltek a Szentháromság nevében, azokat nem kell újból megkeresztelni. Azokat viszont, akiket tanulatlan papok kereszteltek meg, vagyis nem mondták el a keresztelési formulát, hanem a testüket egyszerűen vízzel lemosták, őket megkereszteltelennek kell tekinteni, és számukra ki kell szolgáltatni a keresztség szentségét. Ezen elvekben felismerhetjük Alcuin hatását, aki arra biztatja barátját, Arnt, hogy inkább az isteni kegyelmet igyekezzék hirdetni, mint a tizedet behajtani, és figyelmezteti, hogy a frissen kereszténnyé lett lelkeknek meg kell erősödni, mielőtt igát vethetünk rájuk, és emlékeztet rá, hogy a szászoknál is a tized erőszakos behajtás sodorta veszélybe a misszió sikerét.⁹³ Nagy Károlyhoz is azzal a kéréssel fordul, hogy engedje el az avar területeken a tized fizetését,⁹⁴ amely kérésnek az uralkodó nagy valószínűséggel eleget is tett, nem véletlenül maradt fenn majd három évszázadon át a csökkentett, ún. szláv tized intézménye.⁹⁵ Nem kapunk ugyanakkor világos információt arról, milyen módon osztot-

⁹² „Conventus episcoporum ad ripas Danubii.” MGH Conc. II.1.172–176.; Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 291–292.

⁹³ Alcuin, Eipst. 107. „Et esto praedicator pietatis, non decimarum exactor, quia novella anima apostolicae pietatis lacte nutrienda est, donec crescat et roboretur ad acceptionem solidi cibi. Decimae, ut dicitur, Saxonum subverterunt fidem.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 294.

⁹⁴ „His ita consideratis, vestra sanctissima pietas sapienti consilio praevideat: si melius sit rudibus populis in principio fidei iugum inponere decimarum, ut plena fiat per singulas domus exactio illarum. An apostoli quoque ab ipso deo Christo edocti et ad praedicandum mundo missi exactiones decimarum exissent vel alicubi demandassent dari, considerandum est. Scimus, quia decimatio substantiae nostrae valde bona est, sed melius est illam amittere, quam fidem perdere.” Vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 295.

⁹⁵ Ehhez bővebben lásd TREMEL, F.: Der Slawenzehnt als Quelle der Siedlungsgeschichte. In: Annales Instituti Slavici. I. 2. 1966. 109–113.

ták fel a Dunai zsinaton a meghódított avar területeket a térítő feladatot el látni hivatott egyházmegyék között. A *Conversio* hatodik fejezete feltehetően egy korabeli oklevélre támaszkodik, amely a 796-ban Pippin által megtett, és 803-ban Nagy Károly által megerősített – Aquileia, Passau és Salzburg közti – hármas felosztásról tudósít.⁹⁶ Nem olvashatunk egyértelmű rendelkezést az Enns és a Rába közötti területnek a Passau püspökség alá tartozásáról, noha ezt a *Conversio* szövege valószínűsíteni engedné, ugyanis a Salzburgi érsekségnek a Rábától és a Bécsi erdőtől nyugatra, sőt a Dunától északra kiterjedő tevékenykedéséről és birtokairól értesülhetünk.⁹⁷ Tény azonban, hogy 828-ban, az Ostland újrendezése során a Rábát jelölték ki, mint természetes határt Salzburg és Passau fennhatósági területe között.⁹⁸

A missziós feladatok elveinek meghatározása után azonban nem indult meg rögtön a térítőmunka. A római nemesség részéről III. Leó pápával szemben megnyilvánuló ellenállást leküzdendő, és a Szent Pál kolostor építése, valamint Salzburg érsekséggé emelése felől tárgyalandó Nagy Károly 797 végén tizenkét követet küldött, akik között ott találjuk Arnt, Paulinus aquileiai pátriárkát és Fardulfot, St. Denis apátját. E követség eredményeként 798. április 20-án Arn III. Leó pápától megkapta a *palliumot*,⁹⁹ majd Rómából hazatérőben az uralkodótól azt a parancsot kapta, hogy menjen a meghódított területekre, és ott térítő tevékenységet folytasson.¹⁰⁰ Mielőtt azonban ezt megtette volna, még találkozott Nagy Károllyal, akinek átadta Leó pápa üzenetét.¹⁰¹ Mivel a missziós munka kevésbé felelt meg Arn egyéniségének, így e feladat közvetlen elvégzését – a Salzburgi hagyományt követve¹⁰² –

⁹⁶ Vö. *Conversio* 6.

⁹⁷ Így például a Salzburgi érsekség fennhatósága alá tartozott egy traismaueri templom, valamint Adalwin is felszentelte Priwinának egy nyitrai templomát. Vö. *Conversio* 11.

⁹⁸ WOLFRAM 1987. 267.; SÓS, A.: Die slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrhundert. Münchener Beitrage zur Vor- und Frühgeschichte 22 (1973) 27.

⁹⁹ A Salzburgi egyházmegye és a pápaság viszonyához bővebben lásd SCHMIDINGER, H.: Das Papsttum und die bayerische Kirche – Bonifatius als Gegenspieler Virgils. In: Virgil von Salzburg. Missionar und Gelehrter. Hrsg.: H. Dopsch–R. Juffinger. Salzburg 1985. 92–101.; SCHMIDINGER, H.: Das Papsttum und die Salzburger Kirche im 8. Jahrhundert. In: St. Peter in Salzburg. Das älteste Kloster im deutschen Sprachraum. Katalog der Landesausstellung. Salzburg 1982.

¹⁰⁰ *Conversio* 8.

¹⁰¹ *Conversio* 8.

¹⁰² Már Virgilius is 757-be Modestinusra bízta a teendőik elvégzését.

egy missziós püspökre, Theoderichre bízta.¹⁰³ Theoderich püspököt feltehetően a 799 júniusában megtartott Traismaueri zsinat után Arn és I. Gerold vezették el működésének területére, Karantániába és a meghódított Avariába, ami főként a magát Nagy Károlynak alávetett tundun hatalmi szférájába esett.¹⁰⁴ Az avar területek megtérítésének gondolata a jelek szerint magától Nagy Károlytól származott, a források legalábbis nem tartalmaznak semmiféle utalást arra nézve, hogy a pápa akár Salzburgot, akár más egyházmegyét e feladattal megbízott, vagy akár e feladatra csupán bátorított volna. Salzburg központi szerepe a misszió során felette logikusnak tűnik. Ezen egyházmegye rendelkezett a legnagyobb tapasztalatokkal a frissen meghódított pogány – így például a karantán – területek krisztianizálása terén. Az anyagi eszközöket illetően úgyszintén Salzburg lehetőségei voltak a legkedvezőbbek a bajor püspökségek közül, valamint nem szabad megfeledkezni Arn személyéről sem, akinek kiváló szervezői tehetségét jól ismervén az uralkodó szabad kezet adott a térítés részleteinek tekintetében. Arnnak mint metropolitának lehetősége lett volna arra, hogy a missziós területen püspökséget alapítson, amit saját fennhatósága alá rendelhetett volna, megelégedett azonban az-
al, hogy – miként Karantánia esetében elődje Virgilius püspök is – Avaria számára egy missziós püspököt, *episcopus chori*t rendeljen. E lépéssel közvetlen befolyást és beavatkozást biztosított a maga számára a misszió ügyeibe, mivel az *episcopus chori* hatalma teljes egészében a megyéspüspöktől, illetve az érsektől függ, akinek mindenestül alá van rendelve.¹⁰⁵ Az Avaricum területén történő püspökség létrehozása több szempontból sem tűnt volna megfelelő lépésnek, ugyanis a terület politikai struktúrája nem volt kellően stabil. A frankok még nem küzdötték le az avarság ellenállását teljes egészében, az egymással versengő avar méltóságok nem lettek volna képesek megfelelő támogatást biztosítani a térítői munkához, valamint a terület földrajzi fekvése sem lett volna egyházi szempontból megfelelő egy püspöki székhely létrehozására.¹⁰⁶

¹⁰³ *Conversio* 8.; Vö. WOLFRAM 1979. 109–111.; WOLFRAM 1987. 261.; WAVRA, BRIGITTE: Salzburg und Hamburg. Erzbistum und Missionspolitik in karolingischer Zeit. 1991. (a továbbiakban: WAVRA 1991.) 190.

¹⁰⁴ *Conversio* 8.

¹⁰⁵ Zacharias Epist. A. 747. (MGH Epp. III. 3. 481.) „Chorepiscopum vero civitatis episcopus ordinet, cui ille subiectus est.”

¹⁰⁶ WAVRA 1991. 199.

A továbbiakban – néhány szokványos közhelytől eltekintve – a *Conversio* nem taglalja bővebben a Salzburgi érsekség térítő tevékenységét, illetve annak eredményeit, amiből arra lehet következtetni, hogy nem ért el, illetve nem is akart különösebb eredményeiket felmutatni az avar misszió területén. Ha ugyanis nem erről lett volna szó, úgy a *Conversio* szerzője bizonyosan nem mulasztotta volna el az alkalmat, hogy a salzburgi jogigényeket ezekkel alátámassza.¹⁰⁷ A misszió eredménytelensége két fő okra vezethető vissza: a bajor térítők csekély ügybuzgalmára, és a terület bejárhatatlanul nagy kiterjedésére, valamint a meghódított Avaria politikai szervezetének rendezetlen voltára.¹⁰⁸

¹⁰⁷ WAvRA 1991. 192.

¹⁰⁸ WAvRA 1991. 194.